

MURÂD-I BUHÂRÎ TEKKESİ VE FONKSİYONLARI

Nuran ÇETİN*

Öz

Osmanlı medeniyet tasavvurunda mânevî dinamizmi güçlü kılan unsurlar genelde mescid, türbe, mektep, medrese ve tekke gibi yapılar olmuştur. Osmanlı yönetimi inşâ edilen bu dînî, sosyal, kültürel kuruluşlar vasıtasıyla halkla daha yakın iletişim kurabilmiş ve toplumları kendisine daha kısa sürede bağlayabilmiştir. Bu anlamda Osmanlı toplum hayatında ihtiyaç duyulan kurumlardan olan tekkeler, devlet ve halkın desteği ile şehirlerden köylere kadar hemen her bölgede hızla yayılmıştır. Bunlardan biri de Nakşbendîliğin Müceddidiyye şubesinin önemli merkezlerinden olan Şeyh Murâd-ı Buhârî Tekkesi'dir. Tarihten devralınan kültürel mirası doğru biçimde tespit etmek, değerlendirmek ve bunu gelecek nesillere aktarmak millî varlığın devamının temini açısından oldukça büyük önem arz etmektedir. Bu amaca yönelik olarak hazırladığımız Şeyh Murâd-ı Buhârî Tekkesi ile ilgili çalışmamız bir giriş üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tekkenin kuruluşu, yeri, bânisi ve âyin günü hakkında tanıtıcı bilgilere yer verilmiştir. İlk bölümde söz konusu tekkenin şeyhleri özellikle, Nakşbendîliğin Müceddidiye kolunu İstanbul'a taşıyan Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî ile son devrin tanınmış mutasavvıflarından olan Abdülkâdir Belhî daha detaylı olarak ele alınmıştır. İkinci bölümde, tekkenin hazîresinde medfûn bulunanların isimleri sıralanmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise Murâd-ı Buhârî Tekkesi'nde icrâ edilen faaliyetlere ve fizikî konuma yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nakşbendiyye, Murâd-ı Buhârî Tekkesi, tarîkat, sûfi, şeyh.

Murâd-ı Buhari Dervish Lodge and It's Functions

Abstract

In the civilization concept during the Ottoman era, the elements that empowered our spiritual dynamism were mainly masjids, schools, madrasahs and Islamic lodges. The Ottoman Administration was able to establish a successful and close communication with its people by using these religious, social and cultural institutions, and connected the societies to itself in a very short time. In this context, the Islamic lodges that were needed in the Ottoman

* Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, nuran.cetin@amasya.edu.tr.

social life became widespread in cities and in rural areas with the support of the state and people. One of these lodges is the Sheikh Murâd-ı Buhari Lodge, which is among the important centers of the Müceddidiyye Branch of the Naqshbandi tariqa, which is an Islamic religious cult. Determining the cultural heritage that were received from the history in the most accurate way and transferring it to the next generation is extremely important in ensuring that our national existence continues further. Our study, which is prepared by us for this purpose, consists of an Introduction and three developmental parts. In the Introduction part, the establishment of the lodge, its place, its founder and the day of the religious rituals are given. In the first part, the sheiks of the abovementioned lodge, especially Sheikh Murâd-ı Buhari who carried the Müceddidiyye Branch of the Naqshbandi tariqa to İstanbul, and Abdülkadir Belhi who was one of the well-known sufis of the last decades are introduced in detail. In the second section, the names of the deceased people buried in the burial area of the lodge are given. In the last part of the study, the religious activities of the Şeyh Murâd-ı Buhari Lodge and the physical location of it are given.

Key Words: Naqshbandi, Murâd-ı Buhari Lodge, tariqa, sufi, sheikh.

Giriş

İslâm kültür ve medeniyetinin önemli yaygın eğitim kurumlarından olan tekkeler; dergâh, hânkâh, âsîâne ve ribat gibi muhtelif isimler altında Müslüman toplum hayatının vazgeçilmez unsurlarından biri olarak tasavvuf tarihindeki yerini almıştır. Bu anlamda Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve yükselmesinde aktif rol üstlenen tekkeler, yüzyıllar boyunca toplumsal hayatın bir parçası olarak belirleyici bir unsur olmuştur. Tekkeler ilim ve irfân faaliyetleri ile birlikte muhabbet, fedakârlık, paylaşma, kardeşlik gibi mânevî duyguların tesisi ve gelişmesi anlamında da buldukları çevreyi etkilemiştir. Tekkeler icrâ ettiği hizmet sahaları ile sadece İslâmî eğitim alınan mekânlar olarak değil; aynı zamanda devrin mektebi, hastanesi, güzel sanatlar akademisi, spor okulu, edebiyat ve kültür merkezi olarak pek çok hayâtî işlevi bir arada yürüten en dinamik kuruluşlar olarak varlık göstermiştir. Osmanlı toplumsal hayatını yakından tanımak ve anlayabilmek için o dönemin dinî, sosyal ve kültürel unsurlarını şekillendiren bu kurumların iyi tetkik edilmesi gerekir.

Osmanlı döneminin tasavvuf tarihi açısından önem arz eden kurumlarından biri de 18. yüzyılın başında kurulan Murâd-ı Buhârî

Tekkesi'dir. Söz konusu tekke; "Seyyid Belhi Dergâhı", "Şeyh Murâd Efendi Tekkesi" ve "Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî Tekkesi" gibi isimlerle anılmakta olup Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi'nde,¹ Davud Ağa Caddesi üzerinde 153 ada ve 1 parselden müteşekkil bir alanda yer almaktadır.²

Tekke, 17. asrın ortalarında Şeyhülislâm Minkârîzâde Yahyâ Efendi (ö.1089/1678)'nin damadı Anadolu kazaskeri Kağırılı (Çankırılı) Mustafa Efendi (ö.1090/1679) tarafından dârülhadîs (hadis öğrenimi için kurulan medrese) olarak inşâ edilmiştir. Aynı müessese daha sonra 1128/1715 yılında bâni Mustafa Efendi'nin oğlu Şeyhülislâm Dâmâdzâde Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi (ö.1155/1742) tarafından Muhammed Murâd Buhârî (ö.1132/1720) adına tekkeye dönüştürülmüş ve Nakşbendiyye tarîkatı müntesiplerine tahsis edilmiştir.³ Medrese olarak kullanılan yapının tekkeye dönüştürülmesi ile bu alana türbe, mescid-tevhidhâne, harem-selâmlık ve derviş hücreleri gibi bazı bölümler ilave edilmiştir.⁴ Murâd Buhârî vefat ettiğinde tekkenin mescid-tevhidhâne olarak kullanılan bölümüne defnedilmiştir. Sonraki yıllarda tekkenin diğer şeyh ve muhiblerinin de defni ile tekkenin avlusunda genişçe bir hazîre oluşturulmuştur.

¹ Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi, Fâtih devrinde kurulmuş olması hasebiyle İstanbul'un en eski yerleşim yeri olan mahallelerinden biridir. Mehmet Halit Bayrı, *İstanbul Folkloru*, Baha Matbaası, İstanbul, 1972, s. 27.

² Esin D. İşli, *İstanbul Tekkeleri Mimârîsi Eklentileri ve Restorasyonu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1998, s. 127.

³ Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî*, c. I, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1281/1864, s. 292; Tahsin Öz, *İstanbul Câmileri*, c. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 142; Muharrem Hilmi Şenalp, "Eyüp Sultan'da Şeyh Murâd Külliyesi", *Lâle Dergisi*, yıl: 1, sayı: 1, İstanbul, Temmuz 1982, s. 23; M. Baha Tanman, "Murâd Buhârî Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. V, İstanbul, 1994, s. 514-516; Tanman, *İstanbul Tekkeleri'nin Mimârî ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*, c. III, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s. 833; Ensari Kara, *İstanbul Metropoliter Alan Gelişme Sürecinde Bir Dîni Kültürel Sosyal Yerleşim Merkezi-Eyüp*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1994, s. 98-102, 143; Halil İbrahim Şimşek, "Anadolu Müceddidilerine İlişkin Bazı Tarihi Bilgilerin Kullanılışı Üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. I, sayı: 2, 2002/2, s. 216.

⁴ Şenalp, "Eyüp Sultan'da Şeyh Murâd Külliyesi", s. 23; Tanman, "Murâd Buhârî Tekkesi", *DBİA*, c. V, s. 514.

Tekkenin ilk bânisi Kangırlı (Çankırlı) Dâmâd Mustafa Efendi (ö.1090/1679) İstanbul ve Anadolu kadısı olarak görev üstlenmiştir. 1083/1672 yılında azledilmiş fakat sonrasında Rumeli pâyesi kendisine verilmiştir. 1090/1679 yılında vefat eden Dâmâd Mustafa Efendi tekkenin hazîresine defnedilmiştir.⁵ “Râsih” mahlasını kullanan Mustafa Efendi’nin vefatına “Mustafa Râsih” ifadesi not düşürülmüştür.⁶

Mezkûr yapıyı tekkeye dönüştüren Mustafa Efendi’nin (ö.1090/1679) oğlu Dâmâdzâde Ebü’l-Hayr Ahmed Efendi (ö.1154/1741) 1144/1732 yılında şeyhülislâm olarak atanmış ve yaklaşık yirmi ay bu makamdaki görevini icrâ etmiştir. “Hayfa vahâ fâte’l-müftî” ifadesinin tarih düşürüldüğü 1154/1741 yılında vefat eden Dâmâdzâde Ebü’l-Hayr Ahmed Efendi tekkeye ait hazîrede babasının yanına defnedilmiştir.⁷

Nakşebdîliğe bağlı olarak faaliyet gösteren tekkenin âyin günü, bazı kaynaklarda cuma,⁸ bazılarında ise pazar⁹ olarak belirtilmiştir. 1275/1858 tarihli arşiv belgesinde söz konusu tekkede Nakşibendî zikri icrâ edildiği, her pazartesi ve cuma günleri dervişlere ve fukaradan olan kimselere ta’âmiyye (kumanya) dağıtıldığı ifade edilmiştir. İlgili arşiv belgesinde yer alan ifadeler şunlardır:

“Atûfetlü Efendim Hazretleri Meclis-i Vâlâ’da kaleme alınub manzûr-ı âlî buyurulmak için arz ve takdîm kılınan bir kıt’a mazbata meâlinden müstebân olduğu vechile Eyyûb civârında Şeyh Murâd Efendi Zâviyesi dâimâ mekşûf olub derûnunda ayîn-i şerîf-i Nakşibendî icrâ olunmakda bulunmuş olmasıyla be her isneyn ve cum’a günleri fukarâ ve dervîşâna it’âm olunmak üzere muhassas olan zehâyir ve sâirenin şart-ı vâkıf vechile aynen verilmesi için tesviye-i muktezâsının Evkâf-ı Hümâyûn nezâret-i celîlesine havâlesi hakkında her ne vecihle

⁵ Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Sultan Târîhi*, c. I, İstanbul, 2009, s. 135.

⁶ Ayvansarâyî, *Hadîkatü’l Cevâmî*, c. I, s. 292.

⁷ Ayvansarâyî, *Hadîkatü’l Cevâmî*, c. I, s. 292; Haskan, *Eyüp Sultan Târîhi*, c. I, s. 134.

⁸ Mehmed Zâkir Şükrî Efendi, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche (Mecmûa-i Tekâyâ)*, nşr. M. Serhan Tayşî-Klaus Kreiser, Berlin, 1980, s. 56; Bandırmalızâde Ahmed Münib Üsküdârî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul, 1307/1889, s. 5; Reşad Ekrem Koçu, “Cuma Tekkeleri”, *İstanbul Ansiklopedisi*, c. VII, İstanbul, 1965, s. 3621; Koçu, “Dergâhlar”, *İstanbul Ansiklopedisi*, c. VIII, İstanbul, 1966, s. 4481.

⁹ Mustafa Özdamar, *Dersaadet Dergâhları*, Kırk Kandil Yay., İstanbul, 1994, s. 41; *Âsitâne-i Âliyye’de ve Bilâd-ı Selâse’de Kâin El’an Mevcûd ve Muhterik olmuş Tekkelerin İsim ve Şöhretleri ve Mukâbele-i Şerîfe Günleri Beyân Olunur*, İstanbul, Matbaa-i Darü’l-Hilâfetü’l-Aliyye, 1256 /1840, s. 6; Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, *Mecmûa-i Cevâmî*, c. II, İstanbul, 1304, s. 6-7, nr. 15.

irâde-i seniyye-i hazret-i mülûkâne müte'allik ve şeref-i sûdur buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim." Fî [14 Şevval 1275]. "Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki, Enmüle-i pîrây-ı ihtirâm olan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhîleriyle mezkûr mazbata manzûr-ı âlî-i hazret-i mülûkâne buyurulmuş ve husûs-ı mezkûrun istîzân buyurulduğu vechile tesviye-i muktezâsının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi müte'allik ve şeref-i sudûr buyurulan emr ve irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî iktizâ-yı âlîsinden olarak mazbata-i merkûme yine savb-ı sâmi-i âsifânelerine i'ade kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir." Fî [15 Şevval 1275].¹⁰

Mescid-tevhidhâne, harem-selâmlık, türbe, derviş hücreleri gibi unsurların yer aldığı külliye tarzı tekkede o dönemde kalabalık bir grubun yaşadığı anlaşılmaktadır. Dâhiliye Nezâreti'nin 1301/1885-86 Târihli İstatistik Cetveli'ne göre 16 erkek ve 14 kadın olmak üzere tekkede 30 kişinin ikâmet ettiği belirlenmiştir.¹¹

I. Şeyh Murâd Buhârî Tekkesi'nin Şeyhler Silsilesi

Kuruluşundan kapatıldığı tarihe kadar Şeyh Murâd Buhârî Tekkesi'nde sayısal olarak on beş şeyhin postnişîn olduğu anlaşılmaktadır. Murâd Buhârî (ö.1132/1720) ve Seyyid Abdülkâdir Belhî (ö.1339/1923) dışında diğer meşâyıhla ilgili ulaşılabildiğimiz kaynaklarda yeterli malumât bulunmadığı için bu çalışmada diğer şeyhlerin hayatına kısaca değinilmiştir.

a. Muhammed Murâd Buhârî (ö. 1132/1720)

Nakşbendîliğin Müceddidî kolunu 17. Yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'a ilk getirenlerden biri olan Murâd Buhârî (ö.1132/1720)'nin¹² tam adı Muhammed Murâd b. Ali b. Dâvud b. Kemâlüddîn b. Sâlih b. Muhammed el-Buhârî el-Hüseynî en-Nakşbendî'dir.¹³ Tekkenin ilk şeyhi

¹⁰ BOA, İ.MVL, 417/18216.

¹¹ Cahit Telci, "İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Târihli Bir İstatistik", 50. Yıl Türkçülük Armağanı, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994, s. 204.

¹² Zâkir Şükri, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 56; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 292-293; Haskan, *Eyüp Sultan Târihi*, c. I, s. 136; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, s. 41.

¹³ Halil b. Ali b. Muhammed el-Murâdî, *Silkü'd-Dürer fî A'yani's-Sâni Aşr*, c. IV, Beyrut, 1206, s. 129.

Murâd Buhârî'nin babası Semerkand nakîbü'l-Eşrâfı¹⁴ Seyyid Ali'dir. Muhammed Murâd Buhârî 1050/1640 yılında Semerkand'da doğdu.¹⁵ Henüz üç yaşında iken felç geçirdiği için ayaklarından kötürüm oldu.¹⁶

Fizikî durumundan dolayı hayatı çile ve mücadele ile geçen Murâd Buhârî'nin bu yönü onu ilim irfân yolculuğundan alıkoymadı. İlk tahsilini memleketi Semerkand'da tamamladıktan sonra, fiziksel engelli olmasına rağmen, yirmi üç yaşında ilim tahsil etmek için Hindistan'a gitti.¹⁷ Burada bir taraftan zâhirî ilimleri tahsil ederken, diğer taraftan mânevî arayış içerisine girdi. Bir süre sonra Nakşbendiyye tarikatının Müceddidiyye kolunun kurucusu İmâm-ı Rabbânî Ahmed el-Fârûkî es-Sirhindî'nin (ö. 1034/1624) oğlu ve aynı zamanda halifesi olan Şeyh Hâce Muhammed Ma'sûm (ö. 1079/1668) ile tanıştı ve mânevî makamlarda ilerlemek için ona intisâb etti.¹⁸ Zâhirî ve bâtnî ilimlerde kendisini yetiştirip seyr ü sülûkünü tamamladıktan sonra mezkûr zâttan hilâfet aldı. Ardından hac vazifesini edâ etmek için şeyhinden izin alarak yola çıktı. Seyahati sırasında Buhârâ'ya giden Şeyh Murâd Buhârî, burada Belh ve Semarkand meşâyihî ile görüştüktan sonra Bağdat'a vardı. Ardından İsfahân, Mısır, Kudüs ve Şam'a uğradı. Zikredilen bölgelerde birçok ulemâ, mutasavvîf ile dostluk ve irtibât kurdu.¹⁹

¹⁴ Nakîbüleşrâf: Osmanlı döneminde Hz. Peygamber'in sülâlesinden olan seyyid ve şeriflerin hizmetiyle vazîfeli kişiler için kullanılan bir tabirdir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1993, s. 647-648.

¹⁵ Halil el-Murâdî, *Silkü'd-Dürer*, c. IV, s. 129; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr fî Şerh-i Esmâ-ı Eşrâf*, c. II, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Bölümü, no: 2305-2309, s. 55; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 292; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şekâik-i Nûmaniyye ve Zeyilleri "Vekâyiü'l-Füdalâ"*, nşr. Abdulkadir Özcan, c. III, İstanbul, 1989, s. 673; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, c. IV/1, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1308; s. 357; Şimşek, 18. *Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nakşbendî-Müceddidîlik Anadolu'daki Temsilcileri ve Tasavvufî Görüşleri*, Hitit Kitap Yayınevi, Çorum, 2014, s. 83; Tanman, "Murâd Buhârî", c. V, *DBİA*, 513; Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, c. II, s. 841.

¹⁶ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 55; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 292; Halil el-Murâdî, *Silkü'd-Dürer*, c. IV, s. 129; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Füdalâ*, c. III, s. 673.

¹⁷ Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 292; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 55; Halil el-Murâdî, *Silkü'd-Dürer*, c. IV, s. 129.

¹⁸ Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 292; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 55; Halil el-Murâdî, *Silkü'd-Dürer*, c. IV, s. 129; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. IV/1, s. 358.

¹⁹ Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, I, 292; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, II, 55; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Füdalâ*, III, 673; Halil el-Murâdî, *Silkü'd-Dürer*, c. IV, s. 129-130.

Beş defa hacca giden Şeyh Murâd Buhârî ikinci hac görevini ifâ etmesinin ardından Kâhire’de ilim tahsiline devam etti.²⁰ Şam’da ikâmet ettiği sırada burada evlendi. Evliliğinden Muhammed Bahâeddîn el-Murâdî ve Mustafa el-Murâdî adında iki çocuğu oldu.²¹ Şam’da verdiği ders ve tasavvufî sohbetleriyle geniş halk kitleleri tarafından yakından tanındı. İstanbul’daki ulemâ ve mutasavvıf arasında şöhreti hızla yayılan Şeyh Murâd Buhârî bu çevrelerin kendisini davet etmesi üzerine 1092/1681 yılında İstanbul’a geldi.²² İstanbul’da meşâyih, ulemâ ve devlet ricâlî tarafından yakın ilgiyle karşılanan Murâd Buhârî, beş yıl kadar Eyüp’te Nişancı Mahallesi’nde kendisine tahsis edilen konutta ikâmet etti.²³ O dönemde Şeyhülislâm Dâmâdzâde Ebu’l-Hayr Ahmed Efendi, babasının yaptırdığı dârülhadîsi Şeyh Murâd Buhârî adına yeniden düzenleyerek tekkeye dönüştürdü.²⁴

Şeyh Murâd Buhârî İstanbul’da bulunduğu yıllarda Sultan IV. Mehmed başta olmak üzere Şeyhülislâm Seyyid Feyzullâh Efendi (ö.1115/1703), Şeyh Mehmed Emîn Tokâdî (ö.1158/1745), La’lîzâde Seyyid Abdülbâkî (ö.1159/1746) ve Şeyhülislâm Hacı Veliyüddin Efendi (ö.1182/1768) gibi pek çok mümtaz şahsiyet onun sohbet ve feyzinden istifade etti.²⁵

İstanbul’a ilk gelişinde Eyüp ilçesinde beş yıl ikâmet eden Şeyh Murâd Buhârî, tekkenin postnişinliğini halîfesi Kilisli Ali Efendi (ö.1147/1734)’ye bırakarak 1097/1686 yılında Şam’a, oradan da üçüncü defa Hicaz bölgesine gitti. Yaklaşık bir yıl burada kaldıktan sonra tekrar Şam’a döndü.²⁶ Şam’da kurduğu Berrâniyye Tekkesi’nde²⁷ uzun bir

²⁰ Halil el-Murâdî, *Silkü’-d-Dürer*, c. IV, s. 129-130.

²¹ Halil el-Murâdî, *Silkü’-d-Dürer*, c. IV, s. 129-130; Şeyhî, *Vekâyiü’l-Füdalâ*, c. III, s. 673.

²² Ayvansarâyî, *Hadîkatü’l Cevâmî’*, c. I, s. 293; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 55; Halil el-Murâdî, *Silkü’-d-Dürer*, c. IV, s. 130; Şeyhî, *Vekâyiü’l-Füdalâ*, c. III, s. 673.

²³ Ayvansarâyî, *Hadîkatü’l Cevâmî’*, c. I, s. 293; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 55; Halil el-Murâdî, *Silkü’-d-Dürer*, c. IV, s. 129.

²⁴ Ayvansarâyî, *Hadîkatü’l Cevâmî’*, c. I, s. 292; Tanman, “Murâd Buhârî Tekkesi”, *DBİA*, c. V, s. 514.

²⁵ Halil el-Murâdî, *Silkü’-d-Dürer*, c. IV, s. 129; Şimşek, “Murâd Buhârî”, *DİA*, c. XXXI, s. 186.

²⁶ Ayvansarâyî, *Hadîkatü’l Cevâmî’*, c. I, s. 293; Halil el-Murâdî, *Silkü’-d-Dürer*, c. IV, s. 130.

²⁷ Berrâniyye Tekkesi, Şam’da Saruca Çarşısı’nda yer almaktadır. Yanında mescidi bulunan tekkenin bazı bölümleri günümüze intikâl etmiştir. Bugün Murâdî Câmii olarak bilinmektedir. Haziyesinde Muhammed Murâd-ı Buhârî’nin oğulları ve diğer

müddet hizmet verdikten sonra oğlu Muhammed Bahâeddîn el-Murâdî (ö.1169/1755)'yi yerine halîfe tayin ederek 1120/1708 yılında tekrar İstanbul'a geldi.²⁸

Şeyh Murâd Buhârî, İstanbul'a ikinci gelişinde Eyüp-Nişanca'daki konutta değil, Bıçakçı Efendi'nin kendisini misafir ettiği Yavuz Sultan Selîm Câmîi civarında bulunan evde kalmayı istedi.²⁹ Onun burayı tercih etmesinin sebebi muhtemelen halk, devlet ricâli ve ulemânın kendisine gösterdiği yakınlıktan bazı yöneticilerin rahatsız olduklarını ihsas ettirmeleridir. Dolayısıyla Murâd Buhârî'nin tedbir amaçlı olarak böyle bir değişiklik düşündüğü anlaşılmaktadır.³⁰

Nitekim toplumun geniş bir kesiminin Şeyh Murâd Buhârî'ye gösterdiği büyük ilgi ve muhabbetten Sadrâzam Çorlulu Ali Paşa da (ö.1123/1711) rahatsız olmuş, onu İstanbul'dan uzaklaştırmak için kethüdâlığını yapan Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa'ya şeyhin hacca gitmek istediğini söyleyerek kutsal topraklara götürülmesi için hazırlık yapılmasını istemiştir.³¹ Şeyh Murâd Buhârî hacca gönderileceği bahanesiyle bir gemiye bindirilip, Alanya'ya götürülerek orada terk edilmiştir. Sürgün edildiğini anlayan Murâd Buhârî, buradan Konya'ya giderek Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö.672/1273)'nin kabrini ziyaret etmiştir. Ardından Kütahya yolu üzerinden ulaştığı Bursa'da³² altı yıl sürgün hayatı yaşamıştır.³³ 1130/1718 yılında Bursa'dan İstanbul'a üçüncü defa gelen Şeyh Murâd Buhârî bir süre Eyüp'te Hüseyin Efendizâde'nin bahçesinde bulunan evde, ardından Sadrazam

âile fertlerinin kabirleri yer almaktadır. Hücre kısımları ise misafirhane olarak kullanılmaktadır. Şimşek, *Osmanlı'da Müceddidilik XII/XVIII. Yüzyıl*, Sûf Yay., Ankara, 2004, s. 114. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde otorite olan Şeyh Murâd Buhârî, Şam'da Medrese-i Nakşbendiyye adında bir medrese kurmuştur. Böylece o, medrese ve tekke hizmetlerini birleştirmiştir. C. EV. 460/23291'den naklen Ahmet Semih Torun, "Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî Tekkesi Hazîresi Üzerine Bir Değerlendirme", *Vakıflar Dergisi*, sayı: 34, 2010, s. 126.

²⁸ Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 293; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 55; Halil el-Murâdî, *Silkü'd-Dürer*, c. IV, s. 130.

²⁹ Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 293; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 55.

³⁰ Şimşek, *Osmanlı'da Müceddidilik XII/XVIII. Yüzyıl*, s. 115.

³¹ Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 293; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, s. 358.

³² Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 293; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 55.

³³ Şeyhî, *Vekâyiü'l-Füdalâ*, c. III, s. 674; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 55; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 293.

Hekimoğlu Ali Paşa (ö.1172/1758)'nin babası Nûh Efendî'ye ait konutta ikâmet etmiştir.³⁴

Şeyh Murâd Buhârî, son olarak Kilisli Ali Efendi (ö.1147/1734)'nin uhdesine bıraktığı Eyüp'teki tekkede tekrar postnişîn olmuş, vefatına kadar bu görevini sürdürmüştür. Şeyh Murâd Buhârî 12 Rebûlâhîr 1132/22 Şubat 1720 tarihinde dâr-ı bekâyâ irtihâl etmiştir.³⁵ Eyüp Sultan Câmii'nde kalabalık bir cemaat eşliğinde kılınan cenâze namazının ardından Eyüp'te Nişanca'da yer alan tekkenin dershâne olarak kullanılan bölümüne defnedilmiştir.³⁶

Şeyh Murâd Buhârî'nin vefat tarihi ile ilgili olarak muhibleri tarafından şu ifadeler not düşürülmüştür: "Kerâmet birle düşdü Şeyh-i Ekber, 1132(1720)"³⁷

Murâd Buhârî'nin sevenlerinden Seyyid Mûsâ Kelîmâ şeyhin vefatıyla ilgili olarak şu tarihi dile getirmiştir:

"Gûş iden dedi te'essüfle Kelîmâ târîh

Dehr kıldı yine bir kenz-i Murâd-ı medfûn, 1132/1720"³⁸

Şeyh Murâd Buhârî'nin en önemli özelliği fiziksel engelli olmasına rağmen ömrünü hac, ilim, irfân faaliyetleri çerçevesinde Semerkand, Hindistan, Kudüs, Hicaz, Belh, İsfahan, Bağdat Kahire, Buhara, Şam, Bursa ve İstanbul gibi illere uzun yıllar süren seyahatlerle geçirmiş olmasıdır.³⁹

Şeyh Murâd Buhârî'nin bir diğer belirgin vasfı ise onun Nakşbendiyye tarikatının Müceddidiyye kolunu İstanbul'a ilk getiren mutasavvıf olmasıdır. Bilindiği üzere Nakşbendiliğin Müceddidiyye kolunun kurucusu İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî (ö. 1034/1624)'dir. Şeyh Murâd Buhârî (ö. 1132/1720) İmâm-ı Rabbânî'nin oğlu Muhammed

³⁴ Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 293; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Füdalâ*, c. III, s. 675.

³⁵ Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, I, 293; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 55; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, s. 358.

³⁶ Murâd Buhârî ile ilgili bilgi için bkz. Halil el-Murâdî, *Silkü'd-Dürer*, c. IV, s. 129-130; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 292-294; Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, s. 224; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 55-56; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Füdalâ*, c. III, s. 673; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. IV/1, s. 357-358; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, s. 41-42; Şimşek, "Murâd Buhârî", *DİA*, c. XXXI, s. 185-187; Şimşek, *Osmanlı'da Müceddidilik XII/XVIII. Yüzyıl*, s. 105-155; Tanman, "Murâd Buhârî", *DBİA*, c. V, s. 513-514.

³⁷ Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 293; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 55-56.

³⁸ Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 294; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 56.

³⁹ Şimşek, *18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nakşbendî-Müceddidilik Anadolu'daki Temsilcileri ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 86.

Ma'sûm'un (ö.1079/1668) halîfesidir. Dolayısıyla Nakşbendîliğin Müceddidî kolu, ilk olarak Şeyh Murâd Buhârî'nin tarîkat faâliyetleri ile İstanbul'da yayılmaya başlamıştır.⁴⁰ Bu anlamda Şeyh Murâd Buhârî'nin silsilesinde yer alan isimler şöyledir: İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî (ö.1034/1624), Muhammed Ma'sûm (ö.1079/1668) ve Murâd Buhârî (ö.1132/1720).⁴¹

Şeyh Murâd Buhârî'nin tespit edilebilen eserlerinden bazıları şunlardır:

Câmi'u Müfredâtî'l-Kur'ân, Risâle-i Silsiletü'z-Zehab fî Beyân-i Erkân ve Âdâbi't-Tarîkat-ı Nakşbendîyye, Mektûbât-ı Seyyid Muhammed Murâd-ı Buhârî-i Nakşbendî, Mesmû'ât mine's-Seyyid Muhammed Murâd-ı Buhârî, Menâkıb ve Takrîrât-ı Muhammed Murâd-ı Buhârî, Risâle-i Tarîkatı Nakşbendîyye

b. Kilisli Ali Efendi (ö.1147/1734)

Şeyh Murâd Buhârî (ö.1132/1720)'den sonra tekkeye halîfesi Kilisli Şeyh Ali Efendi postnişîn olmuştur.⁴² Daha önce de belirtildiği üzere Şeyh Murâd Buhârî Eyüp'te beş yıl ikâmet ettikten sonra Şam'a yolculuğa çıkarken, hizmet verdiği tekkenin meşîhatini halîfesi Kilisli Ali Efendi (ö.1147/1734)'ye bırakmıştı. Dolayısıyla Kilisli Şeyh Ali Efendi, tekkenin iki kez meşîhatinde bulunmuştur. Hakkında yeterli malumat bulunmayan Kilisli Şeyh Ali Efendi 1147/1734 yılında vefat etmiş ve tekkeye ait türbede Şeyh Murâd Buhârî'nin yanına defnedilmiştir.⁴³

c. Sırrî Ali Efendi (ö.1169/1755)

Kilisli Ali Efendi (ö.1147/1734)'nin vefatının ardından tekkenin üçüncü postnişîni Şeyh Sırrî Ali Efendi olmuştur. Kilisli Ali Efendi (ö.1147/1734)'nin halîfelerinden olan Şeyh Sırrî Ali Efendi hakkında da

⁴⁰ Ekrem Işın, "Nakşibendîlik", *DBİA*, c. VI, İstanbul, 1994, s. 32.

⁴¹ Muhammed Murâd-ı Buhârî, *Silsiletü'z-Zehab*, Süleymaniye Kütüphanesi, Tekkeler-Murâd-ı Buhârî Bölümü, no: 256, vr. 50a.

⁴² Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 56; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 294; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, s. 42; Işın, "Nakşibendîlik", s. 35.

⁴³ Torun, "Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî Tekkesi Hazîresi Üzerine Bir Değerlendirme", s. 132.

kaynaklarda fazla malumat bulunmamaktadır. 1169/1755 yılında vefat eden Şeyh Sırrî Ali Efendi tekkenin hazîresine defnedilmiştir.⁴⁴

d. Gelibolulu Şeyh Mustafa Efendi (ö.1176/1762)

Şeyh Sırrî Ali Efendi (ö.1169/1755)'nin vefatından sonra Gelibolulu Şeyh Mustafa Efendi (ö.1176/1762) tekkede dördüncü postnişîn olarak görev üstlenmiştir. 1176/1762 yılında vefat eden Gelibolulu Şeyh Mustafa Efendi tekkenin hazîresinde medfûndur.⁴⁵

e. Hacı Hâfız Mehmed Efendi (ö.1199/1784)

Gelibolulu Şeyh Mustafa Efendi (ö.1176/1762)'den sonra Çanaklısarı (Çanaklı) Şeyh Hacı Hâfız Mehmed Efendi (ö.1199/1784) tekkenin beşinci postnişîni olmuştur. Şeyh Hacı Hâfız Mehmed Efendi 1199/1784 yılında vefat etmiştir.⁴⁶

f. el-Hâc Mehmed Efendi (ö.1208/1793)

Hacı Hâfız Mehmed Efendi (ö.1199/1784)'nin vefatından sonra aynı isimle bir başka şeyh, el-Hâc Mehmed Efendi altıncı postnişîn olarak tekkede hizmet etmiştir. 1208/1793 yılında vefat eden Mehmed Efendi tekkenin hazîresinde medfûndur.⁴⁷

g. Hasan Efendi (ö.?)

Şeyh el-Hâc Mehmed Efendi (ö.1208/1793)'den sonra tekkede yedinci postnişîn olarak Şeyh Hasan Efendi görev yapmıştır. Mezkûr şeyhin meşîhati aynı yıl 1208/1793'te kaldırılmıştır.⁴⁸ Hakkında yeterli malumat bulunmayan Şeyh Hasan Efendi'nin görevinden alınış sebebi tespit edilememiştir.

⁴⁴ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 56; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 294; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. III, s. 14; Özdamar, *Dersââdet Dergâhları*, s. 42; Tanman, "Murâd Buhârî", *DBİA*, c. V, s. 513.

⁴⁵ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 56; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 294; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, s. 438; Özdamar, *Dersââdet Dergâhları*, s. 42.

⁴⁶ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 56; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 294; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, s. 262; Özdamar, *Dersââdet Dergâhları*, s. 42.

⁴⁷ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 56; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 294; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, s. 269; Özdamar, *Dersââdet Dergâhları*, s. 42.

⁴⁸ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 56; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 294; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, s. 262.

h. Mehmed Efendi (ö.?)

Şeyh Hasan Efendi'den sonra 1208/1793'de tekkede sekizinci postnişîn olarak Şeyh Mehmed Efendi kısa bir süre görev üstlenmiştir. Söz konusu şeyhin meşîhati aynı yıl tespit edemediğimiz bir nedenden dolayı kaldırılmıştır.⁴⁹

i. Çanakkaleli Hüseyin Efendi (ö.1236/1820)

Şeyh Mehmed Efendi'den sonra Çanakkaleli Şeyh Hüseyin Efendi (ö.1236/1820) dokuzuncu postnişîn olarak tekkenin meşîhatini üstlenmiştir. Şeyhliğinin yanı sıra mûsikîde de usta olan mezkûr zât 1236/1820 yılında vefat etmiştir. Tekkenin haziresinde medfûndur.⁵⁰

j. Mehmed Sa'dî Efendi (ö. 1248/1833)

Çanakkaleli Şeyh Hüseyin Efendi (ö.1236/1821)'den sonra Şeyh Mehmed Sa'dî Efendi onuncu postnişîn olarak tekkede hizmet vermiştir. Mezkûr şeyh 1248/1833 yılında vefat etmiştir. Kabri, tekkenin haziresindedir.⁵¹

k. Mehmed Es'ad Efendi (ö. 1260/1844)

Şeyh Mehmed Sa'dî Efendi (ö.1248/1833)'nin vefatından sonra, Çanakkaleli Şeyh Hüseyin Efendi'nin damadı Mehmed Es'ad Efendi tekkenin hizmetinde bulunmuştur. 1260/1844 yılında vefat eden Şeyh Mehmed Es'ad Efendi tekkenin hazîresine defnedilmiştir.⁵² II. Mahmûd'un (1808-1839) kızı Sâliha Sultan'ın 1249/1833-34 yılında yapılan düğününe davet edilen Nakşî şeyhler arasında Mehmed Es'ad Efendi'nin adı yer almaktadır.⁵³

l. Hâfız Feyzullâh Efendi (ö. 1284/1867)

Şeyh Mehmed Es'ad Efendi (ö.1260/1844)'den sonra oğlu Mesnevîhan Şeyh Hâfız Feyzullâh Efendi (ö.1284/1867) tekkede on ikinci

⁴⁹ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 56; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 294; Özdamar, *Dersââdet Dergâhları*, s. 42.

⁵⁰ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 56; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 294; Özdamar, *Dersââdet Dergâhları*, s. 42.

⁵¹ Haskan, *Eyyüp Sultan Târîhi*, c. I, s. 137.

⁵² Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 56; Özdamar, *Dersââdet Dergâhları*, s. 42.

⁵³ Hatice Aynur, "Sâliha Sultan'ın Düğün Töreni ve Şenlikleri", *Târîh ve Toplum*, c. XI, sayı: 61, Ocak 1989, s. 38, nr. 182.

postnişîn olarak görev üstlenmiştir.⁵⁴ Feyzullâh Efendi ilim ve irfânı ile öne çıkan Nakşebendî şeyhlerinden biridir. Eyüp'te ikâmet etmesinden dolayı "Eyyûbî" lakabı ile *Kur'ân* ilimlerine vâkif olması ile "reîsiü'l-kurrâ" nâmıyla tanınmıştır. Hâfız Feyzullâh Efendi aynı zamanda Beşiktaşlı Şeyh Yahyâ Efendi'nin mürididir. Şeyh Murâd Tekkesi'ndeki postnişînliğinin yanı sıra mesnevîhanlığı ile de öne çıkan Şeyh Hâfız Feyzullâh Efendi'nin *İşâretü'l-Mâneviyye fi Âyin-i-Mevleviyye, Ahsenü't-Tahdîs fi Rivâyeti'l-Hadîs* adında eseleri vardır.⁵⁵ 1284/1867 yılında vefat eden mezkûr şeyh, tekkenin hazîresinde medfûn bulunmaktadır.⁵⁶ Şeyh Kemâl Efendi (ö.1257/1841) başta olmak üzere pek çok kişi kendisinden feyiz almıştır.⁵⁷

Feyzullâh Efendi zamanında Murâd Buhârî Tekkesi, diğer tekke ve zâviyelere şeyh tayin eden "meşihat makamı" olarak hizmet vermiştir. Hatta söz konusu tekke muhtemelen dönemin "ihtisâs merkezi" niteliğine hâiz idi.⁵⁸ Şeyh Hâfız Feyzullâh Efendi'nin zâhirî ve bâtinî ilimlerde üstün niteliklere sahip olması ile tekkenin etkinliği daha fazla artmıştır. Şeyh Hâfız Feyzullâh Efendi'nin vefatından sonra tekkenin meşihatine Şeyh Seyyid Süleyman Belhî (ö. 1294/1877) geçmiştir.

1285/1867-68 tarihli arşiv belgesinde bu hususta yer alan ifadeler şöyledir:

"Semâhatlü efendim hazretleri Hazreti Ebî Eyyûb Ensârî civârında Otakçılar kurbunda Nişâncı Mehmed Paşa Mahallesi'nde eş-Şeyh Murâd Efendi zâviyesi derûnunda kâ'in câmi'-i şerîfinin mü'ezzinlik ciheti mutasarrafı zâviye-i mezkûre şeyhi Hâfız Feyzullâh Efendi b. Mehmed Es'ad'ın bilâ-veled vefâtı vukû' bulmuş ve zâviye-i mezkûre meşîhati pederim Belhî Süleyman Efendi'ye ahd-i karîbde tevcîh kılınmış olduğundan zikr olunan mü'ezzinlik ciheti uhde-i dâ'iyâneme tevcîh ve yed-i âcizâneme bir kıt'a berât-ı âlî sadaka ve ihsân buyurulmak bâbında ve her hâlde emr u fermân hazreti men lehü'l-emrindir. Fî [11 Rebiü'l-

⁵⁴ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 56.

⁵⁵ Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, c. I, İstanbul, 1333, s. 143.

⁵⁶ Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, s. 41; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 105; Özdamar, *Dersâdet Dergâhları*, s. 42.

⁵⁷ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. III, s. 331.

⁵⁸ Şenalp, "Eyüp Sultan'da Şeyh Murâd Külliyesi", s. 23.

evvel [1285]/20 Haziran sene 1284. Bende Burhaneddin mahdûm-ı Şeyh-i mûmâ-ileyh.”⁵⁹

m. Süleyman Belhî Efendi (ö.1294/1877)

XIX. Yüzyıl Nakşbendî şeyhlerinden olan Seyyid Süleyman Belhî (ö.1294/1877), lakabından da anlaşılacağı üzere Belh'te doğmuştur. Öğrenimini Bedahşân'da tamamlayan Seyyid Süleyman Belhî, o dönem Belh'te vukû bulan bazı karışıklıklar nedeniyle âilesiyle göç etmek zorunda kalmıştır. On yıl süren seyahati ile Mâverâünnehir, İran, Irak, Bağdat ve Konya'ya gitmiştir. Dört sene Konya'da ikâmet ettikten sonra bir müddet Bursa'da bulunmuştur. 1278/1861 yılında İstanbul'a gelen Şeyh Seyyid Süleyman Belhî, Aksaray-Yûsuf Paşa'daki Hâşim Ağa Konağı'na yerleşmiştir. Sonrasında meşîhati boşalan Şeyh Murâd Buhârî Tekkesi'ne postnişîn olmuş ve dokuz sene burada hizmet vermiş olan Seyyid Süleyman Belhî 1294/1877 yılında vefat etmiştir. Murâd Buhârî Tekkesi hazîresinde medfûndur. Arapça ve Çağatay lisanlarına hâkim olan Seyyid Süleyman Belhî'nin tespit edilebilen eserleri şunlardır: *Yenâbîu'l-Mevedde, İ'câzu'l-Kur'ân, Gıbtatü'l-Emân*.⁶⁰

n. Abdülkâdir Belhî Efendi (ö.1339/1923)

Şeyh Seyyid Süleymân Belhî (ö.1294/1877)'den sonra yerine oğlu Nakşbendî ve Melâmî-Hamzâvi şeyhi Seyyid Abdülkâdir Belhî Efendi (ö.1339/1923) postnişîn olmuştur.⁶¹ İcrâ ettiği faaliyetleri ile etkinliğinin artmasından dolayı mezkûr tekke, onun döneminde “Seyyid Belhi Dergâhı” olarak tanınmıştır.⁶²

Şeyh Seyyid Abdülkâdir Belhî 1255/1839 yılında Belh yakınlarındaki Kunduz kasabasında doğmuştur.⁶³ Doğduğu yere nisbetle “Belhî” Hz. Peygamber'in otuz beşinci kuşaktan torunu olması hasebiyle

⁵⁹ BOA, C.EV, 204/14955.

⁶⁰ Zâkir Şükrî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 56; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 225-227; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, s. 42; Sâdeddin Nuzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, c. I, s. 230.

⁶¹ Şükrî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 56; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 294; Tanman, “Murâd Buhârî Tekkesi”, *DBİA*, c. V, s. 514; Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, s. 41-42.

⁶² Sâdik Albayrak, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, c. V, İstanbul, 1996, s. 24; Tanman, “Murâd Buhârî Tekkesi”, *DBİA*, c. V, s. 514.

⁶³ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 227; Abdülbâkî Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul, Devlet Matbaası, 1931, s. 181; Ergun, *Türk Şâirleri*, c. I, s. 229.

“Seyyid” lakabıyla anılan⁶⁴ Seyyid Abdülkâdir Belhî ilk dînî tahsilini Müceddidî şeyhlerinden olan babası Seyyid Süleyman Belhî (ö.1294/1877)’den almıştır ve seyr u sülûkünü tamamladıktan sonra babasının halîfesi olmuştur.⁶⁵

Şeyh Seyyid Abdülkâdir Belhî hakkında *Sefîne Evliyâ* adlı eserde şu ifadeler zikredilmektedir: “Orta boylu, buğday renkli, mutavassıt, beyaz ve sık sakallı, kara gözlü, güzel sözlü, pâk özlü idi. Hafîf söylerdi. Tab’ı cemâle nâzır, rahm u şefkatleri gâlib idi. Dergâh-ı şerîfde cuma geceleri zikr-i şerîf cem’iyyeti olur, erbâb-ı muhabbetle dolar idi. Âdâb-ı Muhammediyye ile müeddeb, şerâat-ı mutahhara ile müzehheb idi. Sevdiklerine “kuzum” ta’bîrini kullanırlar idi. Sohbetleri dâimâ ilmî ve irfânî idi.”⁶⁶

Şeyh Seyyid Abdülkâdir Belhî’nin babası Süleyman Efendi 1272/1855 yılında Belh’te ortaya çıkan asayişsizlikten ve halka yapılan zulümden dolayı âile efradı ve çok sayıda mürîdiyle söz konusu şehirden göç ederek, İran ve Irak’a oradan da Anadolu’ya geçerek 1276/1859 yılında Konya’ya gelmiştir. Şeyh Abdülkâdir Belhî burada kaldığı dört yıllık süre içinde Mevlânâ ve Muhyiddîn Arabî’nin eserleri ile ilgilenmiştir.⁶⁷ Şeyh Abdülkâdir Belhî, 1280/1863 yılında Konya’dan Bursa’ya oradan da babası Süleymân Belhî (ö.1294/1877)’yi Sultan Abdülazîz’in (1861-1876) davet etmesi üzerine âilesiyle İstanbul’a gelmiştir. Kira bedeli Padişah tarafından verilerek Sülûklü’de bir konutta bir süre misafir edildikten sonra⁶⁸ Üsküdar’da ikâmet etmiştir.⁶⁹ 1284/1867 yılında Şeyh Feyzullâh Efendi’nin vefatıyla boşalan Murâd Buhârî Tekkesi’ne babası Süleymân Belhî’nin postnişîn olmasıyla Eyüp semtine taşınmışlardır. Yaklaşık on yıl hizmeti olan Süleymân Belhî’nin 1294/1877 yılında vefatının ardından söz konusu tekkeye Şeyh

⁶⁴ Ergun, *Türk Şâirleri*, c. I, s. 229; Heyet, “Abdülkâdir Efendi, Belhî, Seyyid”, İstanbul Kültür Sanat Ansiklopedisi, c. I, İstanbul, 1982, s. 171; Nurullah Tilgen, *Eyüp’lü Hattatlar (1650-1950)*, Aydınlık Basımevi, İstanbul, 1950, s. 5.

⁶⁵ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 228; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 182.

⁶⁶ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 228.

⁶⁷ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 227; Ergun, *Türk Şâirleri*, c. I, s. 229-230; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 182; Nihat Azamat, “Abdülkâdir Belhî”, *DİA*, c. I, İstanbul, 1988, s. 231.

⁶⁸ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 182; Ergun, *Türk Şâirleri*, c. I, s. 230.

⁶⁹ Ergun, *Türk Şâirleri*, c. I, s. 230; İbnülemin Mahmûd Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, Dergâh Yayınları, c. I, İstanbul, 1988, s. 7-8; Ekrem Işın, “Abdülkâdir Belhî”, *DBİA*, c. I, İstanbul, 1994, s. 44.

Abdülkâdir Belhî postnişîn olmuştur.⁷⁰ Bu görevini vefatına kadar devam ettirmiştir. 1341/1923 yılında vefat eden Abdülkâdir Belhî,⁷¹ Eyüp Sultan Câmii'nde kılınan cenâze namazının ardından Şeyh Murâd Buhârî Tekkesi'nin hazîresinde babasının yanına defnedilmiştir.⁷²

Son devrin tanınmış mutasavvıflarından olan Abdülkâdir Belhî, Nakşbendî ve Melâmîliği birleştiren önemli şahsiyetlerden biridir. Onun döneminde Şeyh Murâd Buhârî Tekkesi'nde, Melâmîlik ve Nakşîlik birlikte temsil edilmiştir. Kendisinden sonra oğlu Ahmed Muhtar Efendi (ö.1352/1933) bu anlayışı devam ettirmiştir.⁷³ Nakşbendî-Müceddidî icâzetini babasından alan Şeyh Abdülkâdir Belhî aynı zamanda Melâmî/Hamzavîliğin pîridir. Hamzâvîlik, XVI. Yüzyılın başında İsmail Maşûkî tarafından İstanbul'a getirilmiştir. Hamza Bâlî'den sonra Hamzâvîlik adıyla yayılan Bayrâmî Melâmîliğin XIX. Yüzyıldaki temsilcisi Şeyh Bekir Reşâd Efendi (ö. 1292/1875)'dir. Bu zât, Abdülkâdir Belhî'ye Melâmî/Hamzâvî icâzeti vermiştir.⁷⁴ Bu yönüyle Şeyh Abdülkâdir Belhî, Bektâşî ve Mevlvî çevrelerinden büyük itibar görmüştür. Bekir Reşâd Efendi'nin vefatından sonra da "kutub" olarak tanınmıştır.⁷⁵ Yenikapı Mevlvîhânesi postnişînlerinden Mehmed Celâleddîn Dede (ö.1326/1908), Abdülbâkî Dede (ö. 1354/1935), Bahâriye Mevlvîhânesi'nin postnişîni Şeyh Hüseyin Fahreddîn Dede (ö.1330/1911) Abdülkâdir Belhî'den feyiz alan Mevlvî muhiblerdir.⁷⁶

⁷⁰ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 227; Heyet, "Abdülkâdir Efendi", *İKSA*, c. I, İstanbul, 1982, s. 171; Azamat, "Abdulkâdir Belhî", s. 231.

⁷¹ Şeyh Abdulkâdir Belhî hakkında bilgi için bkz., Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 227-230; İbnülemin, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. I, s. 7-8; Ergun, *Türk Şâirleri*, c. I, s. 229-233; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 181-187; Tilgen, *Eyüp'lü Hattatlar (1650-1950)*, s. 5; Nihat Azamat, "Abdulkâdir Belhî", *DİA*, c. I, İstanbul, 1988, s. 231-232; Ekrem Işın, "Abdulkâdir Belhî", *DBİA*, c. I, İstanbul, 1994, s. 44; Işın, "Abdulkâdir Belhî", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul, 1999, s. 56; Ali Bolat, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmîlik*, İnsan Yay., İstanbul, 2003, s. 386; Tanman, "Murâd Buhârî Tekkesi", *DBİA*, c. V, s. 514; Heyet, "Abdülkâdir Efendi", *İKSA*, c. I, s. 171.

⁷² Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 227; Ergun, *Türk Şâirleri*, c. I, s. 230; İbnülemin, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. I, 7.

⁷³ Işın, "Abdulkâdir Belhî", s. 44.

⁷⁴ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 182; Ergun, *Türk Şâirleri*, c. I, s. 231; Azamat, "Abdulkâdir Belhî", s. 232.

⁷⁵ Azamat, "Abdulkâdir Belhî", s. 232; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlvîlik*, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 1983, s. 309.

⁷⁶ Işın, "Abdulkâdir Belhî", s. 44.

Türkçe, Arapça, Farsça ve Çağatayca lisanlarına vâkif olan⁷⁷ Abdülkâdir Belhî, eserlerini genelde Mesnevî usulüyle kaleme almıştır. Mevlânâ'dan sonra en uzun tasavvufî manzûm eserler veren Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin⁷⁸ tespit edilebilen manzûm nitelikteki eserleri şunlardır:

*Esrârü't-Tevhîd, Yenâbiü'l-Hikem, Künûzü'l-Ârifîn fî Esrârî't-Tevhîd, Gülşen-i Esrâr, Şems-i Rahşân, Şümûs-ı Envâr, Sünûhât-ı İlâhiyye*⁷⁹ ve *İlhâmât-ı Rabbâniyye*,⁸⁰ *Dîvân*.

o. Şeyh Seyyid Ahmed Muhtâr Efendi (ö. 1352/1933)

Şeyh Seyyid Abdülkâdir Belhî (ö.1339/1923)'nin vefatından sonra oğlu Ahmed Muhtâr Efendi tekkede postnişîn olmuştur. 1290/1873 yılında İstanbul'da doğan Ahmed Muhtâr Efendi, Abdülkâdir Belhî'nin büyük oğludur. Annesi Seyyide Fatıma Zehra Hanım (ö. 1306/1889) olup, tekkenin hazîresinde medfûndur. İlk tahsilini ve hilâfetini babasından alan Ahmed Muhtâr Efendi Edebiyat, Arapça ve Farsça'da ihtisâs sahibi bir zât idi. *Hânedân-ı Seyyidü'l-Beşer Eimme-i İsnâ-Aşar* (İstanbul,1327) adlı eseri vardır.⁸¹

II. Murâd Buhârî Tekkesi Hazîresi'nde Medfûn Bulunan Şahıslar

Murâd Buhârî (ö.1132/1720) vefat ettiğinde Şeyhülislâm Dâmâdzâde Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi (ö.1154/1742) tevhidhânenin dersâne olarak kullanılan bölümüne defnini gerçekleştirmiştir.⁸² Sonrasında üzerine türbe yapılan bu bölüm etrafında diğer şeyh ve dervişlerin de defni ile tekkenin hazîresi oluşturulmuştur.

Murâd Buhârî Tekkesi'nin hazîresi üç kısımdan müteşekkildir: Birincisi avlu kapısı ile türbe arasında yer almaktadır: Diğer ikisi

⁷⁷ İbnülemin, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. I, s. 7.

⁷⁸ Sadeddin Nüzhet Ergun, Abdülkâdir Belhî'nin bu yönünü, Mevlânâ'dan sonra onun kadar manzûme yazan mutasavvıfa hemen hemen rastlanmaz ifâdesiyle dile getirmiştir. Ergun, *Türk Şâirleri*, c. I, s. 231.

⁷⁹ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 229; Ergun, *Türk Şâirleri*, I, 231; Azamat, "Abdülkâdir Belhî", s. 232.

⁸⁰ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 229; Ergun, *Türk Şâirleri*, I, 231; Azamat, "Abdülkâdir Belhî", s. 232. Abdülkâdir Belhî'nin kaynaklarda zikredilen eserlerinden bazılarının nerede oldukları bilinmemektedir. Işın, "Abdulkadir Belhî", s. 44.

⁸¹ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 230-231.

⁸² Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 292.

mescidin sağ, sol kısmında bulunmaktadır.⁸³ Tekkenin postnişinlerinden Murâd-ı Buhârî ile Kilisli Ali Efendi türbede medfûn iken diğer şeyhlerin kabirleri hazîre kısmında yer almaktadır. Tekkenin hazîresinde kültür ve medeniyet tarihimiz açısından önemli şahsiyetlerin mezar taşları bulunmaktadır. Bunlardan isimleri tespit edilebilenler şunlardır:⁸⁴

Yeniçeri Ocağı ağası Abdülkerîm Ef. (ö.1062/1652)	Fetvâ emîni Seyyid Mehmed Gedûsî Efendi (ö.1253/1837)
Fethi Kadın (ö.1135/1722)	Seyyid Mehmed Kudretullah Efendi (ö.1256/1841)
Rumeli Kazaskeri Dâmâdzâde Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi (ö.1154/1742)	Molla Sa'dullah Efendi (ö.1260/1844)
Zübeyde Hanım (ö.1155/1742)	Şeyh Mehmed Es'ad Efendi (ö.1260/1844)
Mehmed Hamid Molla (ö.1159/1746)	Şeyh Es'ad Efendi'nin torunu Muhendishâne-i Berrî-i Hümâyûn hattatı Sa'dullah Efendi (ö.1261/1845)
Âbide Hanım (ö.1160/1747)	Divân-ı Hümâyûn'da görevli Seyyid Abdullah Nâim Efendi'nin oğlu Mehmed Celâleddin Efendi (ö.1261/1845)
Kira gelirlerini tekkeye vakfeden ⁸⁵ İzzî Târîhi müellifi Osmanlı vak'anüvîsi İzzî Süleyman Efendi (ö.1168/1754) ⁸⁶	Anadolu Hisarı eşrâfından İzzî Süleymân Efendi'nin torunu Seyyid Mehmed Sa'îd Efendi (ö.1261/1845)
İstanbul kadısı Tokadlı Ebû Bekir Efendi (ö.1169/1765) ⁸⁷	Hattat Sâdullâh Efendi (ö.1264/1847)
Şeyh Ali Efendi (ö.1173/1759)	Şerife Hatice Hanım (ö.1269/1853)
İstanbul Kadısı Mehmed Murâd Efendi'nin kızı Hatice Hanım (ö.1176/1762)	
Şeyh Mustafa Efendi (ö.1176/1762)	
İstanbul kadısı Dâmâdzâde Muhammed Murâd Efendi'nin kızı Rahime Hanım (ö.1176/1762)	

⁸³ Torun, "Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî Tekkesi Hazîresi Üzerine Bir Değerlendirme", s. 132-161.

⁸⁴ Haskan, *Eyüp Sultan Târîhi*, c. II, s. 552-555; Torun, "Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî Tekkesi Hazîresi Üzerine Bir Değerlendirme", s. 134-161.

⁸⁵ Feridun Emecen, "İzzî Süleyman Efendi", *DİA*, c. XXIII, İstanbul, 2001, s. 565-566.

⁸⁶ Torun, "Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî Tekkesi Hazîresi Üzerine Bir Değerlendirme" s. 136.

⁸⁷ Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. I, s. 180.

Dâmâdzâde Muhammed Said Molla (ö.1178/1764)	Şeyh Feyzullah Efendi'nin kızı ve Abdullah Nâim Efendi'nin hanımı Şerife Hamdiye Hanım (ö.1269/1853)
Muhîb Molla Efendi (ö.1178/1764)	Miralay Osman Bey (ö.1270/1853)
Dâmâdzâde Refî' Efendi (ö.1180/1766)	Reisü'l-kurrâ Hâfız Şeyh Feyzullâh Efendi'nin annesi Nimetullâh Hanım (ö.1271/1855)
Şeyhülislâm Veliyüddîn Efendi (ö.1182/1768) ⁸⁸	Hâfız Feyzullâh Efendi'nin hanımı Şerife Zâhide Hanım (ö.1272/1856)
Hatice Hanım (ö.1182/1768)	Şeyh Hâfız Feyzullah Efendi'nin kızı Şerife Hanım (ö.1273/1857)
Nefise Molla Tûtî Hanım (ö.1183/1769)	Şûrâ-yı Askerî Tahrîrât Odası görevlilerinden Necib Efendi-zâde Hasan Tahsin Efendi'nin oğlu Mehmed Hâlim Efendi (ö.1276/1859)
Şeyh Ali Efendi'nin oğlu Mehmed Molla Efendi (ö.1184/1769)	Şeyh Feyzullâh Efendi'nin oğlu Muhyiddîn Efendi (ö.1276/1859)
Arapzâde Mehmed Sâdık Efendi'nin kızı Âişe Hanım (ö.1184/1770)	Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn hâfz-ı kütübü Fethi Efendi (ö.1277/1860)
Âkif Mehmed Efendi (ö.1188/1774)	Reisü'l-kurrâ Hâfız Feyzullâh Efendi'nin oğlu Seyyid Mehmed Lütfullah Efendi (ö.1283/1866)
Murâd Molla Efendi-zâde Hamid Molla (ö.1189/1775)	Mesnevihân ve Reisü'l-kurrâ Şeyh Feyzullâh Efendi (ö.1284/1867)
Şeyhülislâm Dâmâdzâde Feyzullâh Efendi'nin hanımı Hafize Hâtûn (ö.1191/1777)	Seyyid Mehmed Lüfullâh Efendi (1287/1870)
Ahmed Ağa (ö.1191/1777)	Seyyid Süleyman Belhî (ö.1294/1877)
Şeyh Ali'nin oğlu Şeyh Yahyâ Efendi (ö.1192/1778)	Hacı Mehmed Dede (ö.1304/1886)
İzzet Süleyman Efendi'nin oğlu Mehmed Necib Efendi (ö.1192/1778)	
Hattat Esmâ İbret Hanım (ö.1194/1780)	
Emine Hanım (ö.1194/1780)	
Dâmâdzâde Feyzullâh Efendi'nin küçük oğlu Mehmed Tâhir Efendi (ö.1198/1783)	
Dâmâd-zâde Müderris Seyyid Hasan Efendi'nin kızı Şerife Necibe Hanım (ö.1206/1791)	

⁸⁸ Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, s. 614.

Murâd Efendi'nin hanımı Hayâti Kadın (ö.1208/1793)	Kasımpaşa Küçük Piyâle Zâviyesi şeyhi Ârif Efendi'nin kızı Fatma Latife Hanım (ö.1306/1888)
Murâd Efendi-zâde Hamid Efendi'nin kerîmesi Esmâ Hanım (ö.1208/1793)	Kasımpaşa Küçükpiyâle Tekkesi şeyhi Bayburtlu Mehmed Ârif Efendi (ö.1307/1890)
Nilüfer Hâtûn (ö.1208/1793)	Bekir oğlu Ahmed Remzi Bey (ö.1307/1891)
Şeyh Murâd Tekkesi postnişinlerinden el-Hâc Mehmed Efendi, (ö.1208/1793)	Afife Hanım (ö.1308/1891)
Ayşe Molla (ö.1210/1795)	Mustafa Efendi (ö.1309/1255)
Habibe Hâtûn (ö.1217/1802)	Bâb-ı Seraskerî Birinci Şûbe Topçu Dairesi vazifelisi Mehmed Cârullah Efendi (ö.1312/1895)
Rumeli kazaskerlerinden Veliyüddin Efendi-zâde Mehmed Emin Efendi (ö.1220/1805)	Fâtıma Lütfiye Hanım (ö.1315/1898)
Kurrâzâde Hâfız İsmâil Efendi (ö.1227/1812)	Hatice Ârife Hanım (ö.1316/1898)
Bestekâr Hüseyin el-Hisârî (ö.1236/1820)	Miralay Cemâl Bey (ö.1316/1898)
Şeyh Hüseyin Efendi (ö.1236/1820)	Süleymân Belhî'nin oğulları Seyyid Abdulkâdir Belhî (ö.1341/1922) Seyyid Bahâeddîn Efendi, Seyyid Ali Cân ⁹⁰
Halil Efendi (ö.1241/1827)	Şeyh Süleyman Belhî'nin torunu Seyyid Kemâleddîn Efendi ⁹¹
Hattat Mahmûd Celâleddîn Efendi (ö.1245/1830) ⁸⁹	Divân-ı Hümâyûn'da görevli Seyyid Abdullah
Anadolu Kazaskerlerinden Seyyid Mehmed Emin Efendi'nin oğlu Seyyid Şükrü Mustafa Efendi (ö.1245/1830)	Şeyh Nûri Efendi
Dergâh-ı Muallâ kapıcıbaşı Abdurrahman Bey (ö.1247/1832)	Şeyh Mustafa Efendi
Şeyh Mehmed Said Efendi (ö.1248/1833)	Râmiz Efendi'nin hanımı Saadet Hanım
Şeyh Mehmed Sa'dî Efendi (ö.1248/1833)	Seyyid Mehmed Ağa
Şehid Mümtâz Kalfa (ö.1250/1834)	Sun'ullah Efendi
Murâd Molla Tekkesi'nde vazifeli	

⁸⁹ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, c. I, s. 99; Tilgen, *Eyüplü Hattatlar*, s. 12.

⁹⁰ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 225.

⁹¹ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. II, s. 231.

Beyceğiz Mahallesi İmâmı Ohrili Hâfız Halil Efendi (ö.1252/1836) Mûsâ Ağa'nın kızı Bâiye Emine Hanım (ö.1252/1837) el-Hâc Hâfız Mehmed Efendi (ö.1253/1837)	
--	--

III. Şeyh Murâd Buhârî Tekkesi'nde Yapılan Faaliyetler ve Tekkenin Fizikî Konumu

A. Şeyh Murâd Buhârî Tekkesi'nde Yapılan Faaliyetler

Şeyh Murâd Buhârî Tekkesi, kuruluşundan itibaren Nakşbendîliğin bir alt kolu olan Müceddidîliğe bağlı olarak faaliyetlerini yürütmüştür. İlk postnişîn Murâd Buhârî ile tekkede Müceddidîlik uzun yıllar temsil edilmiştir. Son dönem şeyhlerinden Abdülkadir Belhî'nin Nakşbendîlikle beraber Bayrâmî Melâmîliğine (Hamzâvîlik) mensup olması ile tekkede söz konusu meşreb de temsil edilmiştir. Bununla birlikte Abdülkâdir Belhî'nin Bektâşî ve Mevlevî çevrelerine olan yakınlığı hasebiyle tekkedeki zikir meclislerinde zaman zaman semâzenlerin semâ ettiği olmuştur. Çok yönlü tarîkat faaliyetleri ile adını duyuran Murâd Buhârî Tekkesi, postnişînlerinin çoğunun Orta Asya kökenli olması ile bu bölgelerden İstanbul'a gelen dervişlerin ziyaret ettiği bir dergâh olarak da öne çıkmıştır.⁹²

Tekkenin dördüncü şeyhi Gelibolulu Mustafa Efendi (ö. 1176/1762) dönemine ait 1175/1761 tarihli arşiv kaydında Murâd Buhârî Tekkesi'nde her ayın ilk perşembe akşamı koyun satın alınır, pişirilir, akşam namazınızdan sonra şeyhin ikramı ile tekkenin mensuplarına ve gelen misafirlere ikram edilirdi. Ardından yatsı namazının akabinde hatm-i haccân yapıldı. İlgili belgede yer alan ifadeler şunlardır:

“Arz ve i'lâmı ve derkenârı mücebince müceddeden tevcih ve kaleminden tezkire ile berât olunmak buyuruldu [22 Zilhicce 1175] Ma'rûz-ı bendeleridir ki, Nezâret-i bendegide olan vakf-ı mezbûrdan vâkif-ı mûmâ-ileyhin şartı üzere arzında mastûr olan cihât tevcih ve şurûtuyla kaleminden tezkiresi i'tâsına müsâ'ade-i aliyyeleri [...] buyurulur ise emr u fermân devletlü inâyetlü sultânım hazretlerindir. Atabe-i devlet medâra arîza-i abd-i bî-mikdâr budur ki hâlâ Küçük Evkâf

⁹² Tanman, “Şeyh Murâd Tekkesi”, *DİA*, c. XXXIX, s. 62.

Kalemi'nde mukayyed olan vakfiye-i ma'mûlün bihâ mantûkunca ber vech-i meşrût mutasarıf olduğum tevliyetim evkâfı musakkafâtı icârâtından Ebî Eyyüb Ensârî'de Nişâncı mahallesinde vâki' tâcü'l-ârîfîn ve hüccetü's-sâlikîn es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Murâd Nakşibendî - kuddise sırruhü'l-azîz- cenâblarının medfûn oldukları tekke-i şerîfelerinde miftâhdâr olanlara ma'rifetiyle beher şehrin ibtidâ perşembe gecesı yüz otuzar araya birer re's koyun iştirâ ve merhûm-ı müşârün-ileyh Şeyh Mehmed Murâd Efendi hazretlerinin tekkesinde zebh olunup leyle-i mezbûrede tekke-i merkûme hücurâtında sâkin ve gerek misâfir bulunanlar ba'de salâti'l-mağrib postnişîn bulunan meşâyih-i kirâm hazerâtı ma'rifetiyle it'âm olunduktan sonra âyîn-i tarîkat-i aliyye-i Nakşbendiyye üzere hatm-i hâcegân ve ervâh-ı güzesteğân-ı ehl-i îmân ve şuhedâ-yı firdevs âşiyânı [...] ile taltîf ve akabinde mu'tâd-ı tarîk-i seniyye üzere üzüm tenâvül olunmak için yevmî iki akçe üzüm bahâ ve kurban mezbûhu tabh tabbâh tekyeye dahî yevmî iki akçe vazîfe kezâlik miftahdâr olanlar vakf-ı mezbûr mütevellîsinden ahz edip şeyh efendi izniyle mahalline edâ edub ve bu hizmeti mukâbelesinde miftâhdâr-ı mezbûre yevmî üç akçe vazîfe verile deyü vakfiye-i mezbûrede şart ve ta'yîn ve vakfiyemde tertîb eylediğim cem'î-i cihâtı mütevellî olanlar arz eyledükden sonra arz-ı mezbûr hâmisine hasbî nâzır ta'yîn eylediğim Devlet-i aliyyede re'îsü'l-küttâb bulunan efendiler dahi i'lâm ve ol vechile tevcîh oluna deyü tebyîn olunmağın binâ'en alâ zâlike hâlâ merkad-i münevvere-i mezkûrede miftâhdâr olan İsmail ibn-i Mustafa'ya işbu hizmeti edâ eylemek şartıyla yevmî üç akçe vazîfe müceddeden tevcîh ve yedine kaleminden tezkire ile berât-ı âlî ihsân buyurulmak bâbında emr u fermân devletlü sultânım hazretlerindir. Bende Mehmed Akif el-kâdî? el-vâkîf bi'l-meşrûta ola."⁹³

Tekkenin altıncı postnişîni Şeyh el-Hâc Mehmed Efendi (ö.1208/1793) dönemine ait 1208/1793 tarihli bir başka arşiv belgesinde de benzer ifadeler yer almaktadır. Murâd Buhârî Tekkesi'nde her pazartesi ve cuma akşamları işrâk vaktinde hatm-i hâcegân yapıldığı ifade edilmektedir. Söz konusu belgede yer alan ifadeler şunlardır:

"Zâyî'den berâtı verilmek buyuruldu [24 Cemâziyelevvel 1208] Devletlü inâyetlü merhametlü sultânım hazretleri sağ olsun Sadr-ı a'zam ve bedr-i efhâm hazretlerinin nezâret-i âsifânelerinde olan evkâfdan

⁹³ BOA, C.EV, 457/23118.

sadr-ı a'zâm-ı esbâk merhûm Mustafa Paşa'nın civâr-ı medîne-i Ebâ Eyyüb Ensârî'de Nişâncı Paşa mahallesinde kâ'in Şeyh Murâd hazretlerinin zâviyesinde cum'a ve isneyn günlerinde tulû'-ı şemsden sonra kable salâti'l-işrâk Hatm-i Şerîf-i Hâcegân-ı Alîşân'da buhurcu olub ve harc-ı buhûr olmak üzere yevmî beş akçenin berâtı yedimden zâyi' olmakla merâhim-i aliyyelerinden mercûdur ki, Haremeyn muhâsebesinden kayd derkenâr ba'de'l-ihrâc manzûr-ı devletlerü buyuruldukda mûcebince bu dâ'ilerine tevcih ve yedime berât-ı şerîf-i âlişân inâyet ve ihsân buyurulmak bâbında emr u fermân devletlü inâyetlü merhametlü sultânım hazretlerindedir. Bende Hafız Ahmed."⁹⁴

Tekkede tasavvufî faaliyetler dışında ilmî ve teknolojik gelişmelerde yakından takip edilmiştir. Osmanlı Devleti'ne ilk defa gelen üç bisikletten birinin tekkeye alınması, harem-selamlık binaları arasında löklenşe pil ile çalışan bir sitemin kurulmuş olması tekkenin ilme ve bilgiye verdiği değerin önemli bir göstergesidir.⁹⁵

B. Şeyh Murâd Buhârî Tekkesi'nin Fizikî Konumu

Osmanlı döneminde tekkelerdeki halka yönelik hizmetlerin devamı için bazı devlet adamlarının bu kuruluşlara maddî-mânevî destek verdiği bilinmektedir. Bunlardan biri de Sultan IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan (ö. 1156/1743)'ın kethüdâsı ve aynı zamanda tersane emîni olarak görev yapan Mehmed Efendi'dir. Adı geçen zât 1143/1730 yılında tekkeye şadırvan, iki sene sonra 1145/1732 yılında çeşme yaptırmıştır.⁹⁶ Şeyh Murâd Buhârî Tekkesi'nde bulunan Mehmed Kethüdâ Çeşmesi'nin kitabesindeki ifadeler şöyledir: "Mehmed yaptı bâb-ı tekeyeye bir çeşme-i zibâ, 1145(1732)"⁹⁷

Tekkedeki harâb olan bazı yapılar, sonraki yıllarda onarım görmüş, ihtiyaca binâen harem, selâmlık, derviş hücreleri, kahve ocağı ve yemekhane gibi yeni kısımlar ilâve edilmiştir.⁹⁸ Meselâ, Osmanlı dönemi ünlü hattatlarından ve tekkenin hazîresinde medfûn⁹⁹ Şeyhülislâm Hacı

⁹⁴ BOA, C.EV, 441/22312.

⁹⁵ Torun, "Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî Tekkesi Hazîresi Üzerine Bir Değerlendirme", s. 129.

⁹⁶ Tanman, "Şeyh Murâd Tekkesi", *DİA*, c. XXXIX, s. 62.

⁹⁷ İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri I, (İstanbul Ciheti)*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1943, s. 140-141.

⁹⁸ Tanman, "Şeyh Murâd Tekkesi", *DİA*, c. XXXIX, s. 63-64.

⁹⁹ Tanman, "Şeyh Murâd Tekkesi", *DİA*, c. XXXIX, s. 62.

Veliyüddîn Efendi (ö.1182/1768), mescid-tevhidhâne olarak kullanılan bölümü inşâ ettirmiştir.¹⁰⁰ Kesme taştan yapılan kare planlı, tek kubbeli mescid avlu kapısının sol tarafında olup bir dönem semâhâne olarak hizmet vermiştir.¹⁰¹ Sonraki yıllarda tekkeye eklenen diğer yapıların da inşâsı devam etmiştir. Sadrâzam Mehmed Sa'îd Paşa (ö.1175/1761) Sadâret kethüdâsı iken tekkenin yakınına Kuşluk (Peştimalcılar) Hamâmı'nı tesis ederek burayı tekkeye katmıştır.¹⁰² Reîsülkurrâ Şeyh Hâfız Feyzullâh Efendi'nin meşîhatı zamanında 1272/1855 yılında eski mescid-tevhidhânenin yanına dikdörtgen planlı, çatısı ahşap, duvarları kesme taştan yeni bir mescid-tevhidhâne inşâ edilmiş ayrıca tekkenin harâb olmaya başlayan harem ve selâmlık bölümleri onarılmıştır.¹⁰³

Tekkenin külliye tarzında binâ edildiğini ifade etmiştik. Tekkede yer alan birimlerden kütüphanede 309 yazma ve 39 matbû eser bulunmakta idi. Tekkelerin kapatılmasının ardından bu eserler 1349/1930 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir.¹⁰⁴ Nakli gerçekleştirilen bu eserlerin sayısı risâleler de dikkate alındığında 590 adedi bulunmaktadır. Muhtelif konulara ait eserler Arapça, Farsça ve Türkçe olarak kaleme alınmıştır.¹⁰⁵ Murâd Buhârî Tekkesi'ndeki kütüphanenin faal olduğunu 7 Muharrem 1215/1800 tarihli arşiv vesikasından anlıyoruz. Bu belgede mezkûr tekkenin kütüphanesi için hâfız-ı kütüb diğer bir tabirle kütüphane personeli tayin edildiği belirtilmiştir.¹⁰⁶

Murâd Buhârî Tekkesi, manzarasının güzelliği ile dikkat çeken Nişanca mevkiinde geniş bir arazi üzerinde kurulmuştur. Bu alan içerisinde o dönemde Mimâr Sinân tarafından bentlerden getirilen Kırkçeşme suları isâle hattı, o civârda bulunan 9 tane çeşmeyi beslemektedir.¹⁰⁷

¹⁰⁰ Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 292.

¹⁰¹ Haskan, *Eyüp Sultan Târîhi*, c. I, s. 135.

¹⁰² Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 292; Haskan, *Eyüp Sultan Târîhi*, c. I, s. 135.

¹⁰³ Tanman, "Şeyh Murâd Tekkesi", *DİA*, c. XXXIX, s. 62.

¹⁰⁴ İsmail Erünsal, *Osmanlı Vakıf Kütüphâneleri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2008, s. 205.

¹⁰⁵ Torun, "Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî Tekkesi Hazîresi Üzerine Bir Değerlendirme", s. 130.

¹⁰⁶ C.MF 49/2450'den naklen Torun, "Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî Tekkesi Hazîresi Üzerine Bir Değerlendirme", s. 130.

¹⁰⁷ Şenalp, "Eyüp Sultan'da Şeyh Murâd Külliyesi", s. 23.

Genelde birbirine yakın mesafelerde binâ edilen tekkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yönden etkileşimi daha kolay olmuştur. Meselâ, tekkelere özel muhabbeti olan Sadrâzam Bâhir (Maktûl) Mustafa Paşa (ö.1171/1757) ikinci sadâreti sırasında (1756-1757) Murâd Buhârî Tekkesi'nin mescid-tevhidhânesine minber koydurmuş, görevlendirilen vâizin maaş giderini ise tesis ettiği tekkenin (Maktul Mustafa Paşa Tekkesi) vakfından te'mîn ettirmiştir.¹⁰⁸ Benzer şekilde 1225/1810 tarihli arşiv belgesine göre Ebubekir Paşa vakfından alınmak üzere yevmî üç akçe vazîfe ile türbedâr görevlendirilmiştir. İlgili belgede şu ifadeler yer almaktadır:

“İzzetlü reîsülküttâb efendi işbu arzuhâl ve derkenâra nazar ve muktezâsını i'lâm eylesün deyü buyuruldu [16 Zilhicce 1225] Devletlü inâyetlü merhametlü sultânım hazretleri sağ olsun. Hazret-i Ebî Eyyüb Ensârî-râdıyallahu anhü'l-bârîde-vâki' Nişancı mahallesinde vâki' ashâb-ı hayrâtdan teşrîfâtî esbâk merhûm Seyyid Mehmed Âkif Beyefendi ibn-i Ebubekir Paşa vakfından olmak üzere yevmî üç akçe vazîfe ile türbedârı olan Şeyh Murâd tekkesinin türbedârı Hasan Efendi bilâ-veled fevt olup yeri hâlî ve hizmet-i lâzimesi mu'attal kalmakla bu kulları türbe-i merkûmenin miftâhdârı olup öteden beri vâkıf-ı mezbûrun şurûtu miftahdâr olanlara meşrûta olmakla merâhim-i aliyyelerinden mercûdur ki kaleminden kaydı derkenâr buyurulmak bâbında devletlerü buyuruldukda mahlûlünden bu kullarına tevcîh ve ihsân buyurulmak bâbında emr u fermân devletlü inâyetlü merhametlü efendim sultânım hazretlerindedir. Bende Miftahdâr es-Seyyid Hafız Yahyâ”¹⁰⁹

Muhtelif zamanlarda bazı ilave bölümler ve tadilatlar yapılan tekkenin 1299/1881 tarihli arşiv belgesine göre Ebü'l-hayr Ahmed Efendi Vakfı'ndan tekkeye ait bazı kısımlar tamir edilmiştir. İlgili arşiv belgesinde yer alan ibâreler şöyledir:

“Devletlü efendim hazretleri Evkâf-ı hümâyûn nezâreti vekâletinin Şûrâ-yı devlet dâhiliye dâ'iresinden tezyîl ve tahtîm olunup melfûf keşf defteri ve münâkaşa pusulası ile beraber arz ve takdîm kılınan takrîri mutâla'asından müstebân olduğu vechile Harameyn-i muhteremeyne mülhâk Şeyhü'l-islâm-ı esbâk Ebülhayr Ahmed Efendi vakfından Eyüb civârında Şeyh Murâd Tekkesi muhtâc-ı ta'mîr olduğundan post nişîni

¹⁰⁸ Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l Cevâmî'*, c. I, s. 294; Tanman, “Şeyh Murâd Tekkesi”, *DİA*, c. XXXIX, s. 62.

¹⁰⁹ BOA, C.EV, 503/25438.

tarafından vâki' olan istid'â üzerine şehremâneti ma'rifetiyle icrâ ettirilmiş olan keşfi mücebince metânet ve rasânetine kemâl derece dikkat ve i'tinâ olunmak ve keşfinden noksânıyla vücûda getirilmesine sa'y ve gayret edilmek ve masârîf-ı keşfiyesi olan on üç bin kuruşun doksan dokuz senesi tertîbinden olarak hazîne-i evkâfdan tesviye ve i'tâ kılınmak üzere evkâf ta'mîrât me'mûru ma'rifetiyle emâneten icrâ-yı ta'mîri için nezâret-i müşârün-ileyhâca taleb olunan me'zûniyetin i'tâsı tezekkür kılınmış olmakla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne müte'allik ve şeref-sudûr buyurulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim. Fî [16 Şevval 1300]/ [7 Ağustos 1299] Said. Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki Resîde-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleriyle melfûf takrîr müzeyyel defter manzûr-ı âlî buyurulmuş ve bir derece istîzân-ı me'zûniyet-i matlûbenin i'tâsı husûsuna irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî müte'allik ve şeref-sudûr buyurularak zikr olunan takrîr ve defter i'âde kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fî [18 Şevval 1300]/ [9 Ağustos 1299]. Ali Rıza.¹¹⁰

1305/1887 tarihli arşiv belgesinde tekkeye ait derviş hücreleri diğer bazı kısımlarının tâdilâtan geçirildiği belirtilmiştir: İlgili arşiv belgesinde yer alan ifadeler şunlardır:

“Devletlü efendim hazretleri Eyüb'de Nişancı Mahallesi'nde vâki' Şeyh Murâd Dergâh-ı şerîfinin irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî on iki bin beş yüz kuruşla maktu'an ta'mîrine mübâşeret olunmak üzere ise de dergâh-ı mezkûrun cadde cihetinde bulunan duvar ile derûnunda bulunan hüçürâtın sakfları dahi müşrif-i harâb olduğu cihetle mecidî on dokuz kuruş hesabıyla masârîf-ı keşfiyesi olan beş bin sekiz yüz seksen dört buçuk kuruşun ileride düşecek mahlûlât-ı vakfiye mu'accesinden mahsûb edilmek üzere üç yüz dört senesi bütçesi tertîbinden ta'vîzân sarfıyla emâneten icrâ-yı ta'mîri husûsuna dâ'ir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinin Şurâ-yı Devlet Dâhiliye dâ'iresinden müzeyyel takrîri melfûfuyula arz ve takdîm kılınmış olmakla ol bâbda her ne vechile emr ve irâde-i seniyye-i cenâb-ı cihân bânî müte'allik ve şeref-sudûr buyurulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim Fî 6 Zilhicce sene 1305/2 Ağustos sene 1304 Sadrâzam Kâmil Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki Resîde-i dest-i

¹¹⁰ BOA, İ.ŞD, 64/3784.

ta'zîm olup melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhîleri üzerine mûcebince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî şeref-müte'allik buyurulmuş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir Fî [7 Zilhicce sene 1305]/[3 Ağustos sene 1304] Serkâtib-i hazret-i şehriyârî Süreyyâ." ¹¹¹

Seyyid Murâd-ı Buhârî'nin kabrinin bulunduğu türbenin sağ tarafında medrese, solunda tekkenin hazîresi, arka kısmında mescid-tevhidhâne ve şadırvan bulunmaktadır. 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılması süreciyle Murâd Buhârî Tekkesi de diğerleri gibi metrûk bir hâlde bırakılmıştır. 1950'li yıllarda sanayileşmeye bağlı olarak kente göç edenlerin sayısı bir hayli artınca bu bölge, göçmenlerin istilâsına uğramış tekke binası da gecekondulu olarak kullanılmıştır. Mahalle sâkinleri tarafından gereken ihtimâm gösterilmediği için tekkenin fonksiyonlarından olan derviş hücreleri tahrîp edilmiş, önlerindeki revakların bir kısmı yok edilmiş, sonradan yapılan mescid-tevhidhânenin ahşap çatısı çökmüş, şadırvan, çeşme ve kapıları tamamen ortadan kalkmış, türbedeki ahşap sandukalar ve diğer eşyalar çürümüş, hazîredeki mezar taşlarının çoğu kırılmıştır. Bununla beraber ilk yapılan mescid-tevhidhâne de harâb olmuştur. Ahşap harem ve selâmlık kısmı, 1977 yılında mahalle sakinleri tarafından kışlık odun temini için yakacak olarak kullanılmak amacıyla yıkılmıştır. Bu tahrip edilen yapılarla beraber, tekkeye vakfedilen hamam da tamamen ortadan kaldırılmıştır. Tekkenin avlu kapısının yanındaki Mehmed Kethüdâ Çeşmesi yok olmuştur. Revaklı, kârgir medrese tarzındaki derviş hücreleri ile tevhidhâne yıkık hâlde bırakılmıştır. 1983 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tahribâta son vermek için, gecekondulu sahiplerini buradan kaldırarak, restorasyon çalışmalarını başlatmış; fakat bu onarım düzenli yapılamadığından yarım kalmıştır. Kültürel faaliyetler için tahsis edilen tekke, özel bir vakıf kuruluşu tarafından 1988 yılında aslına uygun olarak onarılmıştır. Sonraki yıllarda onarım adı altında Vakıflar ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun izni olmaksızın tekkede birtakım değişiklikler yapılmış, bazı bölümlerin orijinal hâli korunamamıştır.¹¹²

¹¹¹ BOA, İ.ŞD,92/5482.

¹¹² Tekkenin mimârî durumu ile ilgili daha geniş bilgi için Tanman, *İstanbul Tekkeleri*, c. II, s. 833-845; Tanman, "Şeyh Murâd Tekkesi", *DİA*, c. XXXIX, s. 62-64; Kara, *İstanbul Metropoliter Alan Gelişme Sürecinde Bir Dînî Kültürel Sosyal Yerleşim Merkezi-Eyüp*, s. 99; İşli, *İstanbul Tekkeleri Mimârîsi Eklentileri ve Restorasyonu*, s. 127.

Tekkenin yıkılan bölümlerinden harem binasının yeri yakın zamana kadar çocuk parkı ve semt pazarı olarak kullanılmıştır. Şu anda spor kompleksi bulunmaktadır. Tekke, 2005 yılında Tarih Kültür ve Koruma Derneği'ne tahsis edilmiş olup, tekkenin tadilat işleri bu dernek tarafından yürütülmüştür. 2010 yılında ise Şeyh Murâd-ı Buhârî Tekkesi, İlim Kültür ve Sanat Vakfı'na tahsis edilmiştir.¹¹³ Günümüzde mezkûr tekke, yapılan onarımlarla oldukça bakımlı durumdadır.

Sonuç

Murâd Buhârî Tekkesi'nin en önemli isimlerinden biri hiç şüphesiz ki adından da anlaşılacağı üzere Şeyh Seyyid Muhammed Murâd Buhârî (ö.1132/1720)'dir. Tekkenin ilk postnişini olan mezkûr zât, bedensel engelli olmasına rağmen ilim, irfân ve irşâd amacıyla seyahatlerde bulunmuştur. Özellikle Hindistan ziyareti esnasında Nakşbendiyye tarîkatının Müceddidiyye kolunun kurucusu İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Sirhindî (ö.1034/1624)'nin oğlu ve aynı zamanda halîfesi Şeyh Hâce Muhammed Ma'sûm (ö.1079/1668) ile tanışmış ve ona intisâb etmiştir. Gönül verdiği tarîkatı tanıtmak için icrâ ettiği faaliyetler ile Murâd-ı Buhârî, Nakşbendîliğin Müceddidiyye kolunu İstanbul'a taşıyan ilk kişi olmuştur. Dolayısıyla tekke, bu yönüyle büyük önem arz etmektedir. Şeyhülislâm Seyyid Feyzullâh Efendi (ö.1115/1703), Şeyh Mehmed Emîn Tokâdî (ö.1158/1745), La'lîzâde Seyyid Abdülbâkî (ö.1159/1746), Şeyhülislâm Hacı Veliyüddin Efendi (ö. 1182/1768) gibi pek çok meşhur şahsiyet tasavvufî anlamda ondan etkilendiği için adı geçen bu zâtlar vasıtasıyla tekke, daha fazla tanınır olmuştur.

Kültür ve medeniyet tarihimizde İslâmiyetin geniş kesimlere neşri için tekke ve medrese çevrelerinin birbirlerine destek verdiği görülmektedir. Bunun en güzel örneği hiç şüphesiz ki Murâd Buhârî Tekkesi'nde icrâ edilmiştir. Bilindiği üzere söz konusu tekke, kuruluşu itibarıyla Çankırlı Dâmâd Mustafa Efendi (ö.1090/1679) tarafından dârülhadîs yani medrese olarak inşâ edilmiştir. Aynı müessese daha sonra, 1127/1715 yılında bâni Mustafa Efendi'nin oğlu Şeyhülislâm Dâmâdzâde Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi (ö.1154/1741) tarafından Şeyh Seyyid Murâd Buhârî (ö.1132/1720) adına tekkeye dönüştürülmüş ve Nakşbendiyye tarîkatı müntesiplerine tahsîs edilmiştir. Bu anlamda

¹¹³ Torun, "Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî Tekkesi Hazîresi Üzerine Bir Değerlendirme", s. 130.

mezkûr tekke, İstanbul'un en kalabalık dergâhlarından biri olarak kurulduğu tarihten 1925 yılına kadar hizmet vermiştir.

Tekkenin posnişinlerinden Hâfız Feyzullâh Efendi'nin (ö.1284/1867) Kur'ân ilimlerine vâkıf olması ayrıca reîsü'l-kurrâ" nâmıyla tanınması ilmi, irfânı ve mesnevîhânlığı ile öne çıkması hasebiyle onun döneminde söz konusu tekke, diğer dergâhlara şeyh tayin eden "meşîhat makâmı" olarak hizmet vermiştir.

Son devrin tanınmış mutasavvıflarından olan Abdülkâdir Belhî kendi içinde Nakşbendî ve Melâmîliği birleştirmesi hasebiyle Melâmî/Hamzavîliğin pîri olarak kabul edilmiştir. Böylece onun döneminde tekkede Nakşbendîlik dışında Melâmî-Hamzâvîlik de temsil edilmiştir. Abdülkâdir Belhî'nin tarikat faaliyetleri ile söz konusu tekke, bir süre "Seyyid Belhî Dergâhı" olarak anılmıştır. Kendisinden sonra tekkede oğlu Ahmed Muhtar Efendi (ö.1352/1933) bu anlayışı devam ettirmiştir. Bununla birlikte Abdülkâdir Belhî'nin Bektâşî ve Mevlevî çevrelerine olan yakınlığı hasebiyle tekkedeki zikir meclislerinde zaman zaman semâzenlerin semâ ettiği olmuştur. Çok yönlü tarikat faâliyetleri ile adını duyuran Murâd Buhârî Tekkesi postnişinlerinin bazısının Orta Asya kökenli olması hasebiyle bu bölgelerden İstanbul'a gelen dervişlerin ziyaret ettiği bir dergâh olarak da tasavvuf tarihindeki yerini almıştır.

Osmanlı padişahı IV. Mehmed'in (1648-1687) kızı Hatice Sultan (ö.1156/1743)'ın kethüdâsı Mehmed Efendi, Anadolu kazaskeri Çankırlı Dâmâd Mustafa Efendi (ö.1090/1679), Şeyhülislâm Dâmâdzâde Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi (ö.1154/1741), Sadrâzam Bâhir (Maktûl) Mustafa Paşa (ö.1171/1757), Sadrâzam Mehmed Sa'îd Paşa (ö.1175/1761), Şeyhülislâm Hacı Veliyüddîn Efendi (ö.1182/1768) gibi bazı devlet adamları ve ulemânın tekkenin mimârî gelişim sürecinde katkıları olmuştur.

Bilindiği üzere İslâm uygarlığının gelişiminde kütüphane kültürünün çok önemli yeri vardır. Kütüphaneler genelde cami, tekke, mektep, medrese gibi müesseselerin etrafında kurulmuştur. Murâd Buhârî Tekkesi'ne ait altı yüz civarında eser, tekkelerin kapatılmasının ardından Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Zikredilen özellikleri ile kuruluşundan itibaren 1925 yılına kadar Murâd Tekkesi Osmanlı dönemi tasavvuf hayatında önemli bir yer edinmiştir.

Kaynakça

- Albayrak, Sadık, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, İstanbul, 1996.
- Âsitâne-i Âliyye'de ve Bilâd-ı Selâse'de Kâin El'an Mevcûd ve Muhterik olmuş Tekkelerin İsim ve Şöhretleri ve Mukâbele-i Şerîfe Günleri Beyân Olunur, Matbaa-i Darü'l-Hilâfetü'l-Aliyye, İstanbul, 1256/1840.
- Aynur, Hatice, "Sâliha Sultan'ın Düğün Töreni ve Şenlikleri", *Târih ve Toplum*, c. XI, sayı: 61, Ocak, 1989, ss. 30-39.
- Ayvansarâyî, Hüseyin, *Hadîkakatü'l-Cevâmi'*, c. I-II, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1281.
- _____, *Mecmûa-i Tevârih*, haz. Fahri Ç. Derin- Vahid Çabuk, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1985.
- Azamat, Nihat, "Abdulkadir Belhî", *DİA*, c. I, İstanbul, 1988, ss. 231-232.
- Bandırmalizâde Seyyid Ahmed Münîb Üsküdârî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul, 1307/1889.
- Bayrı, Mehmet Halit, *İstanbul Folkloru*, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.
- BOA, İ.MVL, 289/11501.
- BOA, C.EV, 441/22312.
- BOA, C.EV, 457/23118.
- BOA, C.EV, 204/14955.
- BOA, İ.MVL, 317/13371.
- BOA, İ.MVL, 417/18216.
- BOA, İ.ŞD, 64/3784.
- BOA, C.EV, 503/25438.
- BOA, İ.ŞD, 92/5482.
- Bolat, Ali, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik*, İnsan Yay., İstanbul, 2003.
- Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *OsmanlıMüellifleri*, c. I-III, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1333.
- Çetin, Atilla, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkâhlar Hakkında 1199/1784 Tarihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, sayı: XIII, Ankara, 1981.
- Emecen, Feridun, "İzzî Süleyman Efendi", *DİA*, c. XXIII, İstanbul, 2001.
- Ergun, Sâdeddin Nüzhet, *Türk Şâirleri*, c. I-III, İstanbul, yy.
- Erünsal, İsmail, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2008.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî. *Melâmîlik ve Melâmîler*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.

- _____, *Meolânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1983.
- Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, *Mecmûa-i Cevâmi'*, c. I-II, İstanbul, 1304.
- Halil b. Ali b. Muhammed el-Murâdî, *Silkü'd-Dürer fî A'yani's-Sâni Aşr*, c. I-IV, Beyrut, 1206.
- Haskan, Mehmet Mermi, *Eyüp Sultan Târîhi*, İstanbul, 2009.
- Heyet, "Abdülkadir Efendi, Belhî, Seyyid", *İstanbul Kültür Sanat Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul, 1982, s. 171.
- Işın, Ekrem, "Abdülkadir Belhî", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul, 1994, s. 44.
- _____, "Nakşebendîlik", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. VI, İstanbul, 1994, ss. 31-39.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemâl, *Son Asır Türk Şâirleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1988.
- İsmail E. Erünsal, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara, 2008,
- İşli, Esin D, *İstanbul Tekkeleri Mimârîsi Eklentileri ve Restorasyonu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1998.
- Kara, H. Fahrunnisa Ensari, *İstanbul Metropoliten Alan Gelişme Sürecinde Bir Dînî, Kültürel Sosyal Yerleşim Merkezi-Eyüp*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1994.
- Koçu, Reşad Ekrem, "Cuma Tekkeleri", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. VII, İstanbul, 1965, s. 3621.
- _____, "Dergâhlar", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. VIII, İstanbul, 1966, ss. 4476-4484.
- Kut, Günay, Turgut Kut, "İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergâhnâme", *Varia Turcica*, c. VII, İstanbul, 1987, ss. 213-236.
- Mehmed Zâkir Şükrü Efendi, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche (Mecmûa-i Tekâyâ)*, yayına hazırlayan, M. Serhan Tayşî-Klaus Kreiser, Friburg, 1980.
- Melekpaşazâde Kadri Bey, *Hânkâhnâme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez Bölümü, no: 36.
- Öz, Tahsin, *İstanbul Câmileri*, c. I-II, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1987.
- Özdamar, Mustafa, *Dersâadet Dergâhları*, Kırk Kandil Yay., İstanbul, 1994.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul, 1993.

- Süreyyâ, Mehmed, *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1308.
- Şenalp, Muharrem Hilmi, "Eyüp Sultan'da Şeyh Murâd Külliyesi", *Lâle Dergisi*, yıl: 1, sayı: 1, Türk Petrol Vakfı Yay., İstanbul, Temmuz 1982, ss. 22-26.
- Şeyhî Mehmed Efendi, *Şekâik-i Nûmaniyye ve Zeyilleri "Vekâyiü'l-Füdalâ"*, nşr. Abdulkadir Özcan, İstanbul, 1989.
- Şimşek, Halil İbrahim, *18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nakşbendî-Müceddidîlik Anadolu'daki Temsilcileri ve Tasavvufî Görüşleri*, Hitit Kitap Yayınevi, Çorum, 2014.
- _____, *Osmanlı'da Müceddidîlik XII/ XVIII.Yüzyıl*, Sûf Yay., Ankara, 2004.
- _____, "Murâd Buhârî", *DİA*, c. XXXI, İstanbul 2006, ss. 185-187.
- _____, "Anadolu Müceddidîlerine İlişkin Bazı Tarihi Bilgilerin Kullanılışı Üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. I, sayı: 2, 2002/2, ss. 213-227.
- Tanışık, İbrahim Hilmi, *İstanbul Çeşmeleri I, (İstanbul Ciheti)*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1943.
- Tanman, M. Baha, "Murâd Buhârî Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. V, İstanbul, 1994, ss. 514-516.
- _____, "Şeyh Murâd Tekkesi", *DİA*, c. XXXIX, İstanbul, 2010, ss. 62-64.
- _____, *İstanbul Tekkeleri'nin Mimârî ve Süseleme Özellikleri, Tipoloji Denemeleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990.
- Telci, Cahit, "İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik", *50. Yıl Atatürkçülük Armağanı*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994, ss. 197-208.
- Tilgen, Nurullah, *Eyüp'lü Hattatlar (1650-1950)*, Aydınlık Basımevi, İstanbul, 1950.
- Torun, Ahmet Semih, "Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî Tekkesi Hazîresi Üzerine Bir Değerlendirme", *Vakıflar Dergisi*, sayı: 34, 2010, ss. 125-161.
- Vassâf, Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr fî Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*, 1348/1929, I-V, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Bölümü, no: 2305-2309.
- Yeşilzâde Mehmed Sâlih Efendi, *Rehber-i Tekâyâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Tırnovalı Bölümü, no: 1035.